

Liperi

Kriisisuunnitelma

Joustava esi- ja alkuopetus ja
perusopetus

Sisällys

1 Johdanto.....	2
2 Yhteistyötahot kriisitilanteissa.....	2
3 Koulun kriisiryhmä ja sen tehtävät	3
4 Tiedottaminen kriisitilanteissa.....	3
5 Toimintamalleja äkillisissä kriisitilanteissa.....	5
5.1 Oppilaan kuolema.....	5
5.2 Opettajan tai työntekijän kuolema.....	5
5.3 Oppilaan lähiomaisen kuolema.....	5
5.4 Oppilaan / työntekijän itsemurha.....	5
5.5 Oppilaan / työntekijän vakava sairaus.....	6
5.6 Vakava onnettomuus, uhkatilanne tai tapaturma koulussa.....	6
5.7 Vakava onnettomuus muualla kuin koulussa	6
5.8 Väkivalta, kiusaaminen ja häirintä	7
5.9 Kiinnipitotilanne.....	7
5.10 Oppilaan karkaaminen koulusta	8
5.11 Oppilaan tai koulun aikuisen itsemurhapuheet.....	8
6 Vinkejä asian jälkipuintiin.....	9
7 Tietoa suru- ja kriisireaktioista.....	9
7.1 Traumaattisen kriisin vaiheet	10
7.2 Suru- ja kriisireaktiot.....	10
8 Vaikeuksien tunnistaminen.....	12
8.1 Masentuneen tunnistaminen	12
8.2 Psykoottisen käyttäytymisen tunnistaminen.....	12
8.3 Päihteiden väärinkäytön tunnistaminen.....	12
8.4 Henkilö on itsemurhavaarassa.....	13
9 Toimenpiteet kriisivalmiuden ylläpitämiseksi.....	13

1 Johdanto

Tämä on Liperin kunnan koulujen yhteinen asiakirja, johon koulut kirjaavat halutessaan koulun omat toimintamallit aihealueiden perään. Koulun osuus on hyvä erottaa "Koulun nimi"-väliotsikoinnilla.

2 Yhteistyötahot kriisitilanteissa

Tärkeät yleiset puhelinnumerot	
Yleinen hätänumero (ambulanssi, palokunta, poliisi)	112
Myrkytystietokeskus	09 471 977
Pohjois-Karjalan keskussairaala	013 3300
Liperin terveyskeskus	013 330 2251
Työterveyshuollon neuvontapuhelin	013 330 2711
Lapsiperheiden ohjaus- ja neuvontapuhelin	013 330 5164
Läntisen alueen lastensuojeluilmoitus- ja konsultointipuhelin	013 330 5143
Sosiaalipäivystyksen asiakaslinja (iltaisin ja viikonloppuisin)	013 330 9002
Lastenpsykiatrian tehostetun avohoidon yksikkö	013 330 3419 050 562 9615
Nuorisopsykiatrian tehostetun avohoidon yksikkö	050 579 0681
Liperin seurakunta	0400 167 400
Taipaleen ortodoksinen seurakunta	013 6641 161
Taksi Itä-Suomi Joensuu	060110100

3 Koulun kriisiryhmä ja sen tehtävät

Kouluille nimetään kriisiryhmä, jonka tehtävät ovat seuraavat:

- päivittää koulun oppilashuoltosuunnitelman osana olevan koulun kriisisuunnitelman koulukohtaiset lisäykset lukuvuosittain
- kirjata ryhmän sisäinen työnjako: nimetä koulun kriisisuunnitelman vastuhenkilö, yleensä rehtori ja hänelle varahenkilö
- selvittää kriisitilanteissa tärkeät yhteistyötahot
- perehdyttää koulun henkilöstö järjestämällä koulutusta ja hankkimalla kirjallisuutta
- tiedottaa suunnitelmasta oppilaille, vanhemmille sekä yhteistyökumppaneille
- organisoida toiminta kriisitilanteissa
- huolehtia välittömistä henkisen tuen tarpeista ja mahdollisista jatkotoimista mm. purkukokouksen järjestämisestä traumaattisissa tilanteissa auttajina toimiville
- arvioida kriisitilanteissa toteutettuja toimia ja tehdä kriisisuunnitelmaan tarvittavat muutokset
- ylläpitää kriisivalmiutta perehdyttämällä uudet työntekijät kriisisuunnitelmaan sekä järjestämällä henkilöstölle vuosittain siihen liittyvää tiedotusta ja koulutusta

4 Tiedottaminen kriisitilanteissa

Kriisitilanteissa ensisijainen toimintavastuu on ensiksi läsnä olevalla aikuisella. Kriisiryhmän kutsuu koolle ensimmäiseksi tiedon saanut kriisiryhmän jäsen. Kokonaisvastuu kriisitilanteiden hoitamisesta ja niissä toimimisesta kuuluu kriisiryhmän vastuuhenkilölle. Myös tiedotusvastuu on aina vastuuhenkilöllä, jolle kaikki tiedotusvälineiden yhteydenotot tulee ohjata. Oppilaita suojellaan ylimääräisiltä tiedottamiseen liittyviltä stressitekijöiltä, kuten tungettelevien tiedotusvälineiden edustajilta.

Kriisitilanteen tosiasiat kerrotaan asiallisesti, totuudenmukaisesti ja myötäeläen. Tiedottamisen on tapahduttava aina yhteistyössä kotien/asianomaisten henkilöiden kanssa. Tietyissä kriisitilanteissa tiedottaminen tehdään yhteistyössä opetustoimen johdon ja poliisin kanssa. Koulun kriisiryhmän tulee informoida kaikkia työntekijöitä heidän tehtävistään kriisin aikana. Koulun henkilökunnan tulisi saada tieto ennen oppilaita. Samalla varmistetaan, että kaikki saavat saman yhtenäisen tiedon. Tilannekohtaisesti arvioidaan, ilmoitetaanko asiasta koko koululle vai vain yhdelle luokalle tai useille luokille. Silloinkin, kun asia koskettaa koko koulua on hyvä harkita, kerrotaanko siitä koko koulun yhteisessä tilaisuudessa vai kertooko

kukin opettaja asiasta omalle luokalleen (samanaikaisesti eri luokissa). Kuolemantapauksissa voi olla tärkeää, että kuolleen oppilaan parhaimmat ystävät saavat tiedon ennen muita oppilaita.

Kaikkiin vanhempiin on syytä ottaa yhteys, kun

- asia koskettaa isoa joukkoa lapsia
- tragedia on tapahtunut koulun tiloissa
- koulua voidaan pitää vastuullisena

Vanhemmille tiedottaminen on tärkeää, jotta

- kotien luottamus kouluun säilyy
- vanhemmat saavat tietoa ja tukea omien lastensa auttamiseksi
- vanhemmat voivat toimia toistensa tukena
- vanhemmat voivat toimia koulun tukena

Vanhemmille voidaan lähettää oppilaiden mukana kirje tai Wilma-viesti, jossa kerrotaan tapahtuneesta. Tapahtuneen lisäksi kerrotaan koulun toimenpiteistä ja annetaan tietoa lasten reaktioista ja tuen tarpeesta. Tarvittaessa luokat järjestävät asiasta vanhempainillat.

Rehtorin/vastuuhenkilön tulee:

- puhua tarvittaessa vanhempien kanssa
- olla kuolemantapauksen satuttua yhteydessä kuolleen oppilaan vanhempiin
- olla aktiivisesti mukana tukemassa koulu yhteisön toipumista
- pysyä henkilöstön ja oppilaiden tavoitettavissa
- hoitaa tarvittaessa yhteydet poliisiin ja muihin viranomaisiin esim. akuuttiryhmä, terveydenhoitaja, perheneuvolan/oppilashuollon psykologi
- hoitaa tarvittaessa yhteydet lehdistöön
- olla tarvittaessa yhteydessä koulun vanhempainneuvostoon
- olla tarvittaessa yhteydessä muihinkin kouluihin
- tiedottaa asiasta kunnan hyvinvoinnin vastuuhenkilöä
- olla yhteydessä vakuutusyhtiöön

5 Toimintamalleja äkillisissä kriisitilanteissa

5.1 Oppilaan kuolema

- vanhempien kanssa sovitaan koulun toimenpiteistä
- ilmoitetaan asiasta luokissa yhtä aikaa; ei kerrota kuolintavasta
- yhteisiä muistelutilaisuuksia (esim. musiikki, muistosanat, runot, lipun nostaminen puolisalkoon)
- omassa luokassa kynttilä / kuva
- ohjaaminen kriisiryhmään ja psykologinen jälkipuinti asiantuntijan opastuksella
- osanoton ilmaus kotiin (kortti, adressi, kukat tms.)
- muistokirja, johon esim. oppilaat voivat kirjoittaa muistojaan tai hyvästejä, kirja luovutetaan omaisille
- oppilaiden ja opettajien osallistuminen hautajaisiin vanhempien toivomusta kunnioittaen

5.2 Opettajan tai työntekijän kuolema

- rehtori/vastuuhenkilö on yhteydessä kuolleen omaisiin
- lasten koteihin ilmoitetaan asiasta Wilma-viestillä mahdollisimman nopeasti tapahtuman jälkeen
- suruliputus järjestetään muistotilaisuuspäivän aikana
- muistotilaisuus koulussa, jossa rehtori/vastuuhenkilö kertoo tapahtumasta oppilaille
- muistokirja, johon esim. oppilaat voivat kirjoittaa muistojaan tai hyvästejä, kirja luovutetaan omaisille
- omaisille adressi tai kukat
- omaisten kanssa sovitaan hautajaisiin osallistumisesta kuolleen työntekijän työtovereille mahdollisesti psykologinen jälkipuinti
- kriisiavun järjestäminen oppilaille ja henkilökunnalle

5.3 Oppilaan lähiomaisen kuolema

- edetään lapsen ehdoilla
- kysytään lupa asian käsittelyyn lapselta / vanhemmilta
- tuetaan lasta keskustelemalla kahden kesken
- tarvittaessa käsitellään asiaa omassa luokassa esim. lapsen poissa ollessa
- ohjaaminen kriisiryhmään

5.4 Oppilaan / työntekijän itsemurha

- sovittava kodin kanssa asian kertomisesta, myös mitä yksityiskohtia kerrotaan
- jos kotoa ei ole lupaa, voi julkistetut tosiasiat kertoa

- asia käsitellään ryhmissä ja asiantuntijan ohjauksessa
- huomioidaan muut itsemurhavaarassa olevat
- oppilaille on kerrottava, että vaikeitten asioiden ratkaisuun muut toimintatavat kuin itsemurha ovat parempia
- lähetetään osanotto koulun puolesta omaisille
- ohjataan kaikki työyhteisön jäsenet käsittelemään asiaa kriisi-istuntoon
- jos itsemurha tapahtuu koulussa, huolehditaan, että oppilaat eivät pääse tapahtumapaikalle kutsutaan ambulanssi, poliisi ja koulun kriisiryhmä paikalle
- suruviestin kotiin vie poliisi tai lääkäri
 - tämän jälkeen rehtori/vastuuhenkilö on yhteydessä kotiin
- muistotilaisuuden ja suruliputuksen järjestäminen

5.5 Oppilaan / työntekijän vakava sairaus

- sovitaan kodin kanssa, mitä ja miten kerrotaan oppilaille
- koulun aikuisille on annettava ensiapuohjeet kriittisen tilanteen varalle
- ohjataan luokkakavereita pitämään yhteyttä sairastuneeseen
- pidetään läsnä puhumalla hänestä

5.6 Vakava onnettomuus, uhkatilanne tai tapaturma koulussa

- välitön ensiapu ja lisävaaran ehkäisy
- hälytys (112) tarvittaessa esim. tulipalo tai vakava loukkaantuminen
- selvitetään, mitä todella tapahtui
- rehtori/vastuuhenkilö tiedottaa tilanteen mukaan
 - kriisiryhmä
 - koti
 - opettajat
 - oppilaat
- valitaan vastuuhenkilö onnettomuuden uhrille / uhreille (esim. terveydenhoitaja on oppilaan kanssa, kunnes vanhemmat ottavat vastuun)
- lasta ei saa jättää yksin
- silminnäkijöiden auttaminen esim. joku kriisiryhmästä
- kuunteleminen
- keskusteleminen
- tulipalosta, säteilyvaarasta tai pommiuhasta ilmoitetaan välittömästi pelastustoimeen ja poliisille
- oppilaat ja työntekijät ohjataan ulos rakennuksesta
- noudatetaan koulun pelastussuunnitelman ohjeistusta

5.7 Vakava onnettomuus muualla kuin koulussa

- Rehtori tai muu vastuuhenkilö tiedottaa koulunväelle ja koteihin
- keskustelu luokassa

- mitä todella tapahtunut
- toiminta sen mukaan, minkä tyyppinen onnettomuus on tapahtunut
- esim. radion / television / internetin seuraaminen

5.8 Väkivalta, kiusaaminen ja häirintä

Liperin kuntaan on laadittu yhteinen ”Suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi”, jossa kerrotaan tähän aiheeseen liittyvistä asioista tarkemmin. Koulut kirjaavat suunnitelmaan omat käytänteensä. Suunnitelma on osa kunnan oppilashuollon suunnitelmaa.

Oppilaat

- tilanteisiin on jokaisen aikuisen puututtava heti, kun väkivaltaa tai kiusaamista ilmenee
- koulun kiusaamistapausten selvittämisestä vastaavat opettajat selvittävät esille tulleet kiusaamistapaukset
- oppilaan opettajaan kohdistama kiusaaminen / väkivalta purettava koulun kriisiryhmässä

Opettajat

- Jos huoltaja käyttäytyy opettajaa kohtaan aggressiivisesti, tai jos etukäteen on pelättävissä
- huoltajan esiintyvän uhkaavasti, tulee opettajan pyytää aina toista koulun aikuista mukaan tapaamisiin.
- Jokaisella henkilökunnan jäsenellä on velvollisuus pyydettyessä olla läsnä haastavien huoltajien tapaamisissa. Samoin, jos huoltaja yllättäen saapuu koululle ja käyttäytyy uhkaavasti, tulee jokaisen henkilökuntaan kuuluvan reagoida ja tarkistaa tilanne sen itse huomatessaan, tai jos siitä hänelle tullaan kertomaan.
- tilanteet, joissa tapahtuu opettajien keskinäistä tai oppilaisiin kohdistuvaa kiusaamista puretaan koulun kriisiryhmässä

5.9 Kiinnipitotilanne

Tässä ohjeessa käsitellään koulutyön tilannetta, jossa on tarpeen rajoittaa oppilasta hänen uhatessaan toisten oppilaan turvallisuutta tai jos on uhka, että oppilas vahingoittaa itseään.

Oppilaan haastavan käyttäytymisen tilanteista ei säädetä missään perusopetusta koskevissa laeissa ja asetuksissa. Tärkeänä lähtökohtana ja pyrkimyksenä on kaikkien osapuolien tietoisuuden, terveyden, turvallisuuden, työturvallisuuden ja oikeuksien varmistaminen.

Toiminnassa on tärkeintä estää kriisiytyminen tilanteen ennakoimisella. Pyydä toista aikuista apuun rauhoitteluun.

Kiinnipitotilanne

- aina **vähintään** kaksi aikuista
- oppilasta pidetään kiinni siten, että hän ei satuta itseään tai muita
- huoltajalle soitetaan **aina** ja pyydetään tarvittaessa tulemaan paikalle
- jos oppilas ei rauhoitu ja/tai vanhemmat eivät pysty tulemaan tilanteeseen mukaan, soitetaan 112.
- kiinnipito voi kestää yhtäjaksoisesti maksimissaan 30 min

Jälkipuinti

- tilanteeseen osallistuneiden kanssa puretaan tapahtuma mahdollisimman pian tilanteen jälkeen, mielellään saman päivän aikana
- Laaditaan ilmoitus koulussa tapahtuneesta [uhka- tai vaaratilanteesta](#) tai tilanne kirjataan tapauskohtaisesti lapsen/oppilaan Wilmaan muistioon
- lapsen kanssa keskustellaan seuraavana mahdollisena päivänä kiinnipitotilanteesta
- tarvittaessa keskustellaan asiasta ryhmässä yleisellä tasolla, jos tilanteen on nähnyt joku muu oppilas
- Kiinnipitotilanteesta tiedotetaan aina koulun oppilashuollosta vastaavaa henkilöä ja koulun rehtoria.
- Tarvittaessa järjestetään yksilökohtainen oppilashuoltopalaveri sekä konsultoidaan Lastenpsykiatrian (0 – 13 –vuotiaille) tehostetun avohoidon yksikköä, Nuorisopsykiatrian tehostettua (14 - 19 –vuotiaille) avohoitoa, jos kiinnipitotilanteet toistuvat.

Kiinnipitotilanne on **viimeinen keino** taata oppilaan oma tai toisten oppilaiden/aikuisten turvallisuus. Yleensä hyvällä tilanteiden ennakoimisella, oppilaan tuntemuksella ja joustamisella voidaan välttää kiinnipito. Koulut kirjaavat tarkemmin omat käytänteensä kiinnipitotilanteen järjestämisen toimenpiteistä.

5.10 Oppilaan karkaaminen koulusta

Jos oppilas karkaa koulusta, eikä häntä löydetä, ilmoitetaan huoltajille heti. Jos tarve vaatii, opettaja tai koulunkäynninohjaaja lähtee etsimään oppilasta. Tilanne tulee aina arvioida ja selvittää, onko kyseessä esim. mahdollinen itsetuhoisuus, onko oppilas miten kiihtyneessä/sekavassa mielentilassa vai onko oppilas vaan matkalla kotiin. On hyvä ilmoittaa hätänumeroon mahdollisimman pian, jos oppilaan olinpaikka ei selviä.

5.11 Oppilaan tai koulun aikuisen itsemurhapuheet

- puheet otettava aina vakavasti
- yhteys aina huoltajiin
- yhteys kouluterveydenhuoltoon tai koulun oppilashuollosta vastaavaan henkilöön

- aikuinen tulee ohjata työterveyshuoltoon
- tarvittaessa järjestetään yksilökohtainen oppilashuoltoryhmä
- puheet kuulleiden oppilaiden kanssa keskustellaan

6 Vinkkejä asian jälkipuintiin

Pyri siihen, että auttamisen ilmapiiri on

- huolehtiva
- ymmärtävä
- hyväksyvä
- tukea tarjoava
- kuunteleva

Anna tietoa tosiasioista

- mitä on tapahtunut ja koska
- mitä tämän jälkeen tulee tapahtumaan
- vältä teoreettisuutta, pidä selitykset yksinkertaisina
- varaa aikaa kuuntelemiseen ja tukemiseen
- älä lupaa enemmän kuin pystyt pitämään
- vältä latteita ilmauksia kuten ” aika parantaa haavat” tai ”minä tiedän, miltä sinusta tuntuu”

Suojaa oppilaita tarpeettomilta stressitekijöiltä

- tungettelevat tiedotusvälineiden edustajat
- voimakkaat aistivaikutelmat
- yli-innokkaat auttajat

Psykologinen jälkipuinti järjestetään aina kolmen vuorokauden sisällä tapahtumasta. Tällöin ihminen on avoin tapahtuman käsittelylle. Myöhemmin psykologiset puolustuskeinot voivat estää asian käsittelyn. Jälkipuinnin vetävät siihen koulutetut työntekijät.

7 Tietoa suru- ja kriisireaktioista

Kriisit voidaan jakaa kehityskriiseihin ja traumaattisiin kriiseihin. Kehityskriisejä voivat aiheuttaa esim. murrosikä, seurustelusuhteen katkeaminen tai kotoa pois muuttaminen. Traumaattiset tapahtumat voivat taas aiheuttaa traumaattisen kriisin esim. kodin tulipalo tai onnettomuustilanteeseen joutuminen. Trauma voi syntyä myös pitkän ajan kuluessa esim. seksuaalisen hyväksikäytön tai perheessä tapahtuvan väkivallan seurauksena.

7.1 Traumaattisen kriisin vaiheet

1. Shokkivaihe
 - kestää muutamista hetkistä muutamaan vuorokauteen
 - ihminen ei pysty käsittämään tapahtunutta, jopa kieltää sen
 - käyttäytyy poikkeavasti tai tilanteeseen sopimattomasti
 - ei ehkä jälkeensä muista tämän vaiheen tapahtumia
2. Reaktiovaihe
 - kestää muutaman viikon tai muutaman kuukauden
 - ihminen yrittää saada käsitystä tapahtuneesta
 - henkiset puolustuskeinot alkavat toimia paremmin, tapahtuman kieltäminen vähenee
 - ihmisellä voi olla mm. erilaisia ruumiillisia oireita, ahdistuneisuutta, masennusoireita
 - itkuisuus, vetäytyminen, syyllisyydentunteet, ruokahaluttomuus, univaikeudet
3. Käsittelyvaihe
 - kestää muutamista kuukausista vuoteen
 - tapahtumat hyväksytään
 - siihen ja menneeseen elämäntilanteeseen keskittyminen vähenee
 - oireet ja tunteet vähenevät
4. Uudelleen suuntautumisen vaihe
 - tapahtuu lopullinen toipuminen
 - kukaan ei ole kuitenkaan kriisin jälkeen ennallaan

7.2 Suru- ja kriisireaktiot

Välittömät reaktiot

- shokki ja epäusko
- kauhistus ja vastustus
- välinpitämättömyys ja lamaantuneisuus
- tavallisten toimien jatkaminen

Jälkireaktiot

- ahdistuneisuus ja haavoittuneisuus
- voimakkaat muistikuvat
- univaikeudet

- murhe ja kaipaus
- ärtyisyys ja viha
- syyllisyydentunto, itsesyytökset ja häpeä
- ongelmat koulussa
- ruumiilliset vaivat ongelmat suhteessa muihin oppilaisiin

Lapsen käsitys kuolemasta

5-vuotias lapsi:

- kuolema ei ole lopullinen, palauttamaton tapahtuma
- kuolema on rangaistus
- assosioituu eroon, yksinäisyyteen, jätetyksi tulemisen pelkoon

5-10-vuotias lapsi:

- käsitys kuolemasta asteittain lopullisena
- mielikuvat lisääntyvät
- lisääntyvä pelko
- käsityksiä kuolinsyistä
- pelot: oman kehon tuhoutuminen, ero, helvetti

10-13-vuotias lapsi:

- ymmärtää kuoleman jo hyvin peruuttamattomuuden
- aletaan ymmärtää myös kuoleman seurauksia
- kuoleman väistämättömyyteen liittyy tieto omasta kuolemasta, minkä vuoksi ei ehkä haluta ajatella koko asiaa

14-18-vuotias nuori:

- kuoleman käsitys on jo samalla tasolla kuin aikuisella, mutta tarvitsee tukea pystyäkseen käsittelemään kokemustaan ja tunteitaan
- pohtii kaiken tarkoitusta
- voi kieltää itseltään kuoleman ajattelun, ettei joudu kohtaamaan tunteitaan ja mieltä askarruttavia kysymyksiä
- nuorta ei voi pakottaa asian käsittelemiseen, mutta on tärkeää, että hän tietää, että on olemassa läheisiä/ammattilaisia, jotka ovat hänen tukenaan.

8 Vaikeuksien tunnistaminen

8.1 Masentuneen tunnistaminen

Oireina mm.

- keskittymisvaikeudet, rauhattomuus, ylivilkkaus
- vihamielisyys: kiukuttelua, äksyilyä, kiusaamista
- apatia, vetäytyminen: harrastukset, ystävät, koulunkäynti ei kiinnosta
- voimattomuus: ei jaksaa, väsyä helposti
- syömisvaikeudet: ei syö tarpeeksi tai syö suruunsa
- itseinho: olen ruma, minusta ei pidetä
- univaikeudet: ei saa illalla unta, heräilee yöllä, jatkuvasti väsynyt
- olemus surullinen
- itkuisuus
- puhuu, kirjoittaa paljon kuolemasta

8.2 Psykoottisen käyttäytymisen tunnistaminen

Oireina mm.

- vetäytyminen, pyrkimys olla yksin
- sekavat tai epärealistiset puheet
- rituaalit, pakkotoiminnat
- ikätasoa lapsellisempi toiminta
- suhtautuminen koulutyöhön muuttuu, ei välitä koulutyöstä tai yrittää tehdä enemmän kuin jaksaa
- erikoinen toiminta, jota ei itse halua / osaa selittää
- vihjailee avuntarpeestaan
- ulkoinen olemus voi muuttua äkkiä, esim. hoitamattomuus
- tunneilmaisun kaventuminen tai muuttuminen esim. äkilliset naurun- tai itkunpuuskat harhaluulot

8.3 Päihteiden väärinkäytön tunnistaminen

- nuoren kaveripiiri vaihtuu
- nuoren rahantarve kasvaa: näpistely, ilkivalta, kauppaaminen lisääntyy
- koulumenestys laskee
- poissaolot lisääntyvät, aamu- ja maanantaipoissaoloja
- epärealistisia puheita, tarinoita, valehtelua
- luonteessa muutoksia
- esiintyy pelkotiloja, ahdistuneisuutta, levottomuutta

- erilaisia fyysisiä merkkejä (esim. laajentuneet silmäterät, verestävät silmänvalkuaiset, vapina, hikoilu, laihtuminen / lihominen, uneliaisuus, tokkuraisuus)
- haju, tietyille aineille ominainen esim. tinneri, kannabis
- esineet: piippu, veitset, aineenpalaset
- ulkonäkö / olemus muuttuu

8.4 Henkilö on itsemurhavaarassa

- tekee itsemurhayrityksen
- puhuu tai uhkailee asialla
- viiltelee itseään
- on suunnitelmalla itsemurhasta, esim. antaa pois tavaroita, joista on ennen pitänyt
- kuolemaan liittyvät ajatukset mielessä enemmän osan aikaa
- tuntee jonkun, joka on tehnyt itsemurhan
- identifioituu sellaiseen, joka on tehnyt itsemurhan (alkaa muistuttaa esim. elokuva- tai rocktähteä, jolla ollut tällainen kohtalo)
- väkivaltainen kuolema tai itsemurha suvussa
- hyvin huono impulssikontrolli
- ei näe ratkaisua ongelmiinsa, ei ota vastaan apua
- ylikriittisyys, täydellisyyden tavoittelu

9 Toimenpiteet kriisivalmiuden ylläpitämiseksi

Kunnan kriisisuunnitelman toimintaohjeita tarkennetaan koulukohtaisesti koulun omassa Oppilashuoltosuunnitelmassa. Siihen kuvataan koulun toiminta tarkemmin kriisitilanteissa ja nimetään kriisiryhmä ja vastuuhenkilö sekä hänelle varahenkilö.

Koulun kriisiryhmä huolehtii siitä, että joka lukuvuoden alussa henkilöstön kanssa käydään läpi kriisiohjeet. Kriisitoimintamalli myös päivitetään säännöllisesti joka lukuvuoden alussa yhteystietojen ja toimintaohjeiden osalta. Suunnitelmaa täydennetään, jos ilmenee uhkia, joihin ei ole aiemmin osattu varautua.